

ВАТИКАНЪТ НЕ Е КАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА

На пръв поглед това звучи странно поради мисловния навик понятието «католически» автоматично да се свързва с представата за папата, Ватикана и Римската или Римокатолическата църква. Навярно само малцина небогослови са се замисляли какво всъщност означават термините «католически» и «католичност». В отговор на този въпрос са посветени следващите редове. Непосредствен повод за тях даде интервюто на римокатолическия епископ на Пловдивско-Софийска епархия Георги Йовчев, поместено във в. «Огнище», бр. 2, от месец декември 1990 г. под наслов «Ватиканът не означава инквизиция и мракобесие». В него епископ Йовчев съвсем неприкрито спекулира със значението на термина «католически» и с понятието «католическа църква». Разчитайки може би на богословската неподготвеност на читателя, той достъпно и в същото време агресивно излага моменти от римокатолическото учение за Църквата, които обобщено могат да се изразят така: Христос е създал една Църква, наречена на Втория Вселенски събор в Константинопол (381 г.) една (според епископ Йовчев – истинска*), света, КАТОЛИЧЕСКА и апостолска; до XI в. Църквата е единна, дотогава никоя от т.н. «източни църкви» не била отричала, че принадлежи към католическата вяра и че римският епископ е глава на католическата църква**; същината на разцеплението (схизмата) от 1054 г. се състояла в непризнаването на папата за глава на цялата Църква***; именно католическата църква била Църквата, основана от Исус Христос, тя била за всички хора, нейният дух не бил нищо друго, освен духът на християнството.

В интервюто си епископ Йовчев пояснява, че думата «католически» произхожда от гръцки и означава «универсален». Нека уточним значението на този термин. *В раннохристиянската литература понятието «католическа църква» означава не само че Църквата е повсеместна или универсална в географски смисъл, но преди всичко подчертава универсалната (вселенска) истина, която тя благовести, сочи пълнотата, всеобхватността (на гръцки καθ'ᾧλον означава „съобразно цялото“, „изцяло“, „напълно“) на Църквата като богочовешки организъм, като живо и действено единение на Спасителя Христос с вяващите.* Да се опитаме да поясним по-разгърнато това общо, изходно определение на понятието «католическа църква».

Основаната от Спасителя Църква обладава пълната, всецяла, т.е. католична (католическа) истина. Това е първото, най-съществено основание Църквата да се нарича *католическа* (гръцката дума καθολική е преведена на църковнославянски и български език с думата *съборна**) Господ Исус Христос казва: «Аз съм пътят и истината и животът» (Ин. 14:6). Следователно истината е Сам Богочовекът Христос. Както Бог е един, вечен и неизменяем, така и истината е една, вечна и неизменна, т.е. тя е една и съща през всички векове и за цялата вселена. В същото време тя е достъпна за слабия, ограничен и изменящ се човек, защото Богочовекът ни я разкри. Истина е Сам Бог, истина е и Неговото слово: «Освети ги с Твоята истина, Твоето слово е истина», казва Спасителят в първосвещеническата Си молитва към Бога Отца (Ин. 17:17). Пазителка на това слово, т.е. на Божието Откровение, съдържащо се в Священото Писание и Священото Предание, е Църквата, която по думите на св. ап. Павел е «стълб и крепило на истината» (1 Тим. 3:15). Нарушаването на пълнотата (на гръцки – католичността) на богооткровената истина, размесването ѝ с

лъжа, претендираща да е истина, се нарича на богословски език *ерес*. Важно мерило за разграничаване на истината от ереста е *древността* на истината. Църковният писател Тертулиан († сл. 220 г.) бележи: «Срещу фалшификаторите на нашето учение веднага ще излезем с пояснението, че единственото мерило за истината е онова, което произлиза от Христа и преките Му ученици, спрямо които тези враждебни нему тълкуватели се оказват много по-късни.»¹ Но тъкмо Римската църква, която претендира да е *католическата* църква, е опорочила *католичността* (пълнотата) на божествената истина, която тя е дръзнала да «допълва» с непознати на древната Църква вероучителни нововъведения*. Вследствие на тези отстъпления Римската църква държи «истината в неправда» (Рим. 1:18) и по силата на това не може да бъде наречена *католическа* в собствения смисъл на думата.

Православната Църква въпреки всички исторически превратности винаги и навсякъде е благовестила и благовести едната, вечна и неизменна, всецяла (католична) богооткровена истина, без да добавя или отнема нещо от нея. Православната Църква пребъдва в непоклатната, по думите на св. Игнатий Богоносец († към 110 г.), вяра², проповядвана от светите апостоли, разкрита богословски от светите отци, утвърдена от седемте Вселенски събора. Поради това вселенска, съборна (*католическа*) е именно Православната Църква, както свидетелствува и св. Максим Изповедник († 662г.): «Съборната (καθολική) Църква е правилното и спасително изповядване на вярата.»³

Както бе изтъкнато, термините «католически» и «католичност» сочат и пълнотата, всеобхватността на Църквата като богочовешки организъм. Глава на Църквата е Сам Господ Иисус Христос (Еф. 1:22; 4:15; Кол. 1:18), а Църквата е «Негово тяло, пълнота на Тогова, Който изпълня всичко във всичко» (Еф. 1:23). Като Богочовек Спасителят Христос изпълва всецяло тялото на Църквата с благодат, истина и живот. Чрез Него «цялото тяло, поддържано и свързвано чрез стави и свръзки, расте с растене по Бога» (Кол. 2:19). Като богочовешки организъм Църквата не се ограничава от пространството, защото тя е тяло Христово, а Христос «изпълня всичко във всичко» (Еф. 1:23), не се ограничава и от времето, защото «Иисус Христос е същият вчера, и днес, и во веки» (Евр. 13:8). Следователно Христовата Църква се нарича съборна (католична) и поради това, че е всеобхватна, неограничена от земните веществени рамки на пространството и времето. Тя е небесно-земна Църква. В нея съжителствуват ангели и човеци, праведни и неправедни, живи и покойници. Не е възможно обаче да бъдат членове на Църквата, т.е. на тялото Христово, онези, които са изпаднали в ерес, които изопачават едната, всецяла, универсална (католична) божествена истина. Св. Йоан Касиан ясно пише: «Трябва да е въвн от Църквата този, който не държи вярата на Църквата.»⁴

Като тяло Христово Църквата няма земен глава, защото неин Глава е Христос. Тази истина винаги е била изповядвана от Православната Църква. Противно на това, Римската църква учи, че папата е земен глава на Църквата, Христов наместник на земята. Каква трагична нелогичност – на Сътворилия всичко видимо и невидимо, на вездесъщия Господ и Бог Иисус Христос да се поставя наместник!⁵ Сякаш Той не е със Своите верни следовници през всички дни до свършека на света (Мат. 28:20)! С кошунственото «папизиране» на Христа Рим на практика заменя Богочовека с човек, Христос, Извора на католичността – с папата, изопачителя на католичността. Ето и възможният краен извод от тази порочна логика у един латински автор от XIV в.:

«Както Адам е създаден по образ Божий, тъй и папата е създаден по образ Христов и представлява Христа на земята, та според това папата не е обикновен човек, но е бог... Папската власт няма брой, няма мярка, няма граница. Това, което папата прави, Бог го прави.»⁶

Папство и католичност – какво общо имат помежду си тези понятия!?!

За обобщение на изложеното дотук нека послужи следното разгънато определение или по-скоро описание на понятието «католическа църква», което св. Кирил Йерусалимски († 386) дава в едно от своите огласителни слова:

«И така, [Църквата] се нарича католическа поради това, че съществува по цялата вселена, от едните предели на земята до другите; и поради това, че учи всецяло (на гр. – «католически») и без какъвто и да е пропуск на всички догмати, които хората трябва да познават... и поради това, че всецяло (на гр. – «католически») лекува и изцерява всички видове грехове, извършвани с душа или тяло, обладава в себе си всеки първообраз на това, що се нарича добродетел както в дела, така и в слова и в разнообразни духовни дарования.»⁷

По-нататък в същото Огласително слово св. Кирил пише:

«Ако ти се случи да пребиваваш в някои градове, не питай просто къде е храмът, защото и другите нечестиви ереси се опитват да наричат свърталищата си храмове, нито къде е просто църквата, но къде е католическата църква, защото това е собственото име на тази свята майка на всички нас.»⁸

Днес сред гъмжилото от еретически общности, наричащи себе си църкви, «католическата църква», «тази свята майка на всички нас» е Православната Църква, която е съхранила непокътнати началата на католичността. Обхващайки основните значения на понятието «католическа църква» в приведените два текста от св. Кирил Йерусалимски, можем да заключим: Православната Църква е едната света съборна (католична или католическа) Църква, защото:

– обхваща пръснатите из петте континента («от едните предели на земята до другите») свои членове от различни раси, националности, култури и социални групи;

– обладава пълнотата на богооткровената истина;

– притежава пълнотата на спасителната сила, която побеждава всеки грях;

– има пълнотата на светостта и благодатта.

Като следствие на изброеното дотук тя е една и единствена.⁹

* * *

Католичността на Христовата Църква не зависи от броя на нейните членове. Задължително условие обаче е те да изповядват неопетнено пълнотата на Христовата истина, да са научени да пазят всичко, което Христос е заповядал на апостолите (Мат. 28:20). Но точно Римската (римокатолическата) църква, която се слави като най-многочислената християнска общност, не отговаря – както вече бе споменато – на това най-съществено *качествено* условие за католичност. Католична църковна община могат да бъдат дори само няколко души, послушни на истината чрез Духа (срв. 1 Петр. 1:22) и събрани в името на Христа – «дето са двама или трима, събрани в Мое име, там съм Аз посред тях» – казва Господ Иисус Христос (Мат. 18:20). Следователно, за да бъде едно събрание от вярващи църква, необходимо е да присъства Сам Христос: «където е Христос, там е католическата църква», пише Антиохийският епископ св. Игнатий Богоносец († към 110 г.) в едно свое послание.¹⁰

Христовата Църква е съборна (католична) както в своята целокупност, така и във всяка една от своите части. Ето защо католичността на Църквата в никакъв случай не може да бъде *«привилегия»* на *един определен епископски престол* или на един определен църковен център, каквито претенции има Ватиканът. Католична е всяка една православна църковна община. В този смисъл всички поместни православни църкви (например Българска, Руска, Еладска и т. н.) са католични и равни една на друга. Също така, по благодатното достойнство на своя сан, са равни помежду си и всички епископи. Различията между епископите (например между патриарси, митрополити, архиепископи) имат само църковно-административен характер. Именно тук е една от най-важните разлики между православно и римокатолическото учение, което приписва на Римския епископ (папата) особени пълномощия и го издига не само по чест, но и по власт над всички останали епископи.

От римокатолическо гледище една църковна община е католическа, ако приеме Римската църква за *«майка и учителка на всички църкви»*¹¹ и ако признава първенството (примата) на римския епископ над всички други епископи. Така един исторически оформил се патриархат, какъвто е била Римската църква до отпадането си от Вселенското Православие, незаконно си присвоява мерилото за католичност, като се обявява за своеобразен земен център на Христовата Църква и провъзгласява своя епископ за неин абсолютен монарх, за безусловен и непогрешим авторитет по всички доктринални въпроси на християнската вяра и нравственост. Историята е съхранила многобройни свидетелства, запечатали ужасяващата духовна уродливост на тези претенции. Вече бяха приведени някои от тях. Ще добавим още две:

Папа Бонифаций VIII (1294–1303) в една своя була* е категоричен: *«Ние обявяваме, утвърждаваме, определяме, провъзгласяваме, че подчиняването на римския първосвещеник е за всяко човешко същество свършено необходимо условие за спасение.»*¹²

А по думите на веднъж цитирания римокатолически автор от XIV в. *«никакво престъпление, даже ерес не може да лиши папата от неговото достойнство. Никой не може да съди първия престол, защото действията на папата са подсъдими само на Христовия съд. И вселенският събор не може да съди папата даже и за ерес. Ако и целият свят да е на друго мнение, пак мнението на папата трябва да се уважава, защото той е над всички вселенски събори, които получават властта си и назначението си от него, а не той от тях.»*¹³

Напротив, следвайки изначалната практика на древната Църква, Православието изповядва, че нито един епископ, включително и римският, не може да бъде поставен над събора от епископи, който е най-високата инстанция в управлението на Църквата. *Така че от православно гледище с термина «римокатолически» се обозначава незаконният опит на един патриархат да се обяви за привилегирован носител на католичността – това свойство на цялата Христова Църква и на всяка една нейна част, която пази ненакърнено изначалното християнско Предание, отразяващо едната божествена истина.*

Естествено римокатолическите богослови са полагали и полагат големи усилия, за да докажат, че главенството на папата е било повсеместно признавано от най-дълбока християнска древност. И все пак по този въпрос сред тях няма желязно единомислие, каквото бихме очаквали, ако изхождаме от традиционната представа за вероучителното единство и стегнатата дисциплина на Римокатолическата църква.

В едно от писмата си, в което порицава остро папските стремежи да бъде въведена инквизицията и във Франция, известният мислител Блез Паскал (1625–1661) недвусмислено подчертава: «Дори ако папата е властелин в духовните неща, то във Франция тази му свобода няма място, а е ограничена от каноните и постановленията на древните събори.»¹⁴ В същото писмо Паскал смело казва: «Несъмнено е, прочее, че ако приемем папата за непогрешим, би трябвало да се обявим за негови роби или пък да минем за еретици, ако бихме се противили на една такава непогрешима власт. Ето защо Църквата никога не е признавала тази непогрешимост в лицето на папата, а само във вселенския събор, пред който тя винаги е обжалвала несправедливите решения на папите.»¹⁵ (Този пасаж от писмото старателно е пропуснат в римокатолическото издание на Дедийо от 1937 г.).

Близо два века по-късно немският римокатолически богослов и философ Франц фон Бадер (1765–1841) подема в съчиненията си активна борба против папските претенции за главенство и защитава съборното начало в управлението на Църквата. Бадер признава, че Православната Църква «е останала по-вярна на първоначалния дух на християнството, отколкото западната църква»,¹⁶ че «тази Църква с по-голямо право, отколкото римската, се нарича апостолска и вярна на древността».¹⁷ Според Бадер католичеството и папството не са тъждествени величини. Той е категоричен в твърдението си, че главенството на папата «трябва да се търси не в католическата религия като такава, а в появяването и вплитането на светски интереси и цели в чисто църковните».¹⁸ А в едно свое писмо Бадер решително заявява: «Що се отнася до мене, аз не ще оставя привържениците на Рим да ми пречат да защитавам католицизма против не-католицизма!»¹⁹ Очевидно под «католицизъм» тук Бадер разбира съхранените в Православието истински католически, т.е. вселенски, съборни начала на църковен живот, а в римокатолицизма вижда отклонение от католичността и затова в борбата си против папското главенство той ратува за истинска съборност и в този смисъл защитава същинския католицизъм против не-католицизма на Рим.²⁰

До възгледите на Бадер се доближава и един друг римокатолически учен – френският църковен историк абат Гете (1816–1892). Той е автор на редица трудове, сред които: «Папството като ерес», «Папството като схизма», «История на йезуитския орден». Отец Гете се бори дълго срещу привържениците на папския абсолютизъм (т. нар. «ултрамонтанисти») и сам приема Православие.

Бих посочил едно изказване на съвременния римокатолически богослов отец Франсоа Брюн, диаметрално противоположно на изречената от епископ Йовчев мисъл, че духът на католическата (разбирай римокатолическата) църква не бил нищо друго освен духът на християнството:

«Когато направим малък синтез от всички натрупани и наложени от най-официалното римокатолическо учение заблуди – макар и на различни теоретични степени – не можем да избегнем чувството на потиснатост..., не можем да се опазим от впечатлението, че твърде често Римската църква на най-високо доктринално равнище е разпространявала и налагала едно истинско извращаване на християнството.»²¹

* * *

Казаното от епископ Йовчев за опитите да се ликвидира схизмата от 1054 г. посредством Лионската и по-късно Флорентинската уния* отново навежда на мисълта, че той разчита на читателска неосведоменост. Навярно сам той много

добре знае какво се крие зад ръководения от папа Евгений IV «грандиозен» Флорентински събор (1439 г.), който уж бил доказал, че между двете църкви – Римската и Византийската – разлика няма. Както е известно, по същото това време се е провеждал църковният събор в Базел, който не признавал избрания за папа в Рим Евгений IV. От своя страна в стремежа си да сломи съпротивата на непокорния му събор енергичният папа не подбирал методи и средства. Ето какво пише за това знаменитият римокатолически проповедник епископ Жак Босюе (1627–1704):

«Когато човек чете внимателно историята на Базелския събор, не може да не остане смаян при вида на отвратителните похвати и пътища, избрани от папата... За да достигне целите си, той е потъпквал всичко священо в религията и когато всичките му интриги били изчерпани, прибягнал към друга уловка, като проявил ревност за присъединяването на гърците.»²²

Какви са били мотивите за унията от византийска страна? Император Йоан VIII Палеолог (1425–1448) виждал в унията единственото спасение за Византия от османските турци. Заедно с някои църковни дейци той дръзнал да си послужи с Православната Църква като с разменна монета, срещу която да получи военна помощ от латинския Запад, каквато впрочем не била изпратена и след подписването на унията*. Накратко казано, византийците са гледали на унията като на изцяло политически акт, необходим, за да бъде сключен военен съюз със западните владетели срещу турците. От своя страна папата съзирал в унията средство за постигане на властолюбивите си църковно-политически цели: чрез нея той се стремил да укрепи разклатения от Базелския събор престиж на Ватикана и най-сетне да подчини под властта си Православната Църква, изпаднала в бедствено положение вследствие на османското нашествие. Създадо се обаче неловко положение: решени на уния, византийците не знаели към кого да се обърнат, кой всъщност представлявал западната църква – Базелският събор или Евгений IV? По този повод съвременникът на тези събития Еней Силвий, бъдещият папа Пий II, отбелязва с тъга: «Надсмя се Изтокът над безумието на латинците, които, при все че се намираха във взаимно разделение, търсеха възсъединяване на други.»²³

В изложението си епископ Йовчев споменава, че на Флорентинския събор се стекла цялата византийска богословска сила и била подписана уния, в която залегнало главенството на папата. На читателя се внушава, че отпор на унията дало само нисшето православно духовенство, вероятно поради «продължително непознание на религията и основните богословски въпроси». Преднамерено или непреднамерено епископ Йовчев отминава с мълчание Ефеския митрополит св. Марк Евгеник (1391/2–1444), блестящия богослов и борец за чистотата на Православието, участник в събора и безкомпромисен противник на унията. Неговите изказвания на събора и съчинения като «Силогистически глави против латинците», «Десет аргумента против съществуването на чистищен огън» и др. са ярко изобличение на римокатолическите заблуди. И все пак унията била подписана от византийския император, от пълномощници на източните патриарси, от митрополити и други висши представители на Църквата. С други думи *административно* подписала цялата Православна Църква. Обаче всички тези подписи не стрували нищо в сравнение с един-единствен подпис, с подписа на св. Марк Ефески! Този изпаднал в немилост пред силните на тоя свят, смъртно болен, физически изнемощял светител бил духовният вожд на Православието, неустрашим, верен представител на Православната Църква – силна в немощ, богата в бедност и непобедима в божествената Истина.²⁴ Св. Марк победил, защото по думите на

неговия съвременник Георги Схоларий (впоследствие Константинополски патриарх Генадий от 1453 до 1464 г.) «той винаги се надяваше да победи всички свои противници единствено със силата на истината».²⁵ В историята на Флорентинския събор, съставена от члена на византийската делегация Силвестър Сиропул, се разказва, че когато кардиналите поднесли на Евгений IV акта за унията, подписан от гръцките представители, папата попитал дали е подписал Марк Ефески и след като не видял подписа му, рекъл: «И така, ние нищо не направихме».²⁶ На практика тези думи се оказали съвсем верни. На църковен събор, проведен наскоро след това в Йерусалим (1442 г.) патриарсите на Александрия, Антиохия и Йерусалим решително отхвърлили унията, подписана от техните пълномощници, а през 1450 г. на събор в Константинопол в присъствието на тримата споменати патриарси бил лишен от сан униатският Константинополски патриарх Григорий Мамма, а самият Флорентински събор бил предаден на анатема. С това Флорентинската уния била напълно унищожена.

* * *

Ще припомня един от въпросите, отправени към епископ Георги Йовчев: «Какъв е духът на католическата църква, той не е познат на българина.» Ще припомня и подхвърленото като в обикновен, неангажиращ разговор отивно питане на епископ Йовчев: «Всъщност какво ли от цивилизования свят му е познато?» Не бих искал да окачествявам тези думи, изречени при това от епископ. Впрочем, що се отнася до Христовата вяра, за «нецивилизования» българин е много по-естествено не тепърва да открива Ватикана, а да преоткрие онази съкровищница на «истинска Божия благодат» (1 Петр. 5:12), към която исторически е приобщен и в търсеж на която отец Владимир Гете бе писал: «Всички мои проучвания, водейки ме към Православието, ме утвърждаваха в истинските католически принципи, и аз намерих тези принципи във всичката им чистота в лоното на Православната Църква. Аз всякога се смятах за католик в лоното на папизма. Моите проучвания обаче ми показаха, че съм се лъгал и че папството, вместо да бъде католично в истинския смисъл на тази дума, бе създадо разцепление в Църквата на Исуса Христа. *Аз трябваше прочее да стана православен, за да бъда истински католик* (к. м. – е. Ф.).»²⁷

Бележки

¹ Квинт Септимий Флоренс Тертулиан. Апология на християнството. С., 1991, с. 112–114.

² Ἰγνατίου Θεοφόρου Ἐπιστολὴ πρὸς Σμυρναίους, I – Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες, Ἀθήναι, «Ἀστὴρ», 1986, σελ. 208.

³ Към житието и диспута на преподобния наш отец и изповедник Максим, гл. XXIV – PG, 90, 93 D.

⁴ Joannes Cassianus. De incarnatione Domini contra Nestorium, III, 14 – PL, 50, 70 A.

⁵ Срв. Архимандрит Др Јустин Поповић. Догматика Православне Цркве, књига трећа. Београд, 1978, с. 832–833.

⁶ цит. по Д. Дюлгеров и И. Цоневски. Учебник по мисионерство. С. 1937, с. 86.

⁷ S. Cyrillus Archiepiscopus Hierosolymitanus. Catecheses – Cat. XVIII, 23 – PG, 33, 1044 A-B.

⁸ S. Cyrillus, op. cit., Cat. XXVIII, 26 – ibidem, 1048 B.

⁹ Срв. Архиепископ Василий. Кафоличность и структуры Церкви. – Вестник Русского Западно-европейского Патриаршего Экзархата, 1972, № 80, с. 251.

¹⁰ Ἰγνατίος Θεοφόρος, op. cit., VIII – Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες..., σελ. 212.

¹¹ Professio catholicae fidei – Codex iuris canonici. Romae, MCMXXIV, p. LXXI.

¹² цит. по Д. Дюлгеров и И. Цоневски. Учебник по мисионерство. С., 1937, с. 85.

¹³ пак там.

¹⁴ Blaise Pascal. Œuvres. T. VII. Paris, 1914, p. 211.

¹⁵ ibidem, p. 210

¹⁶ Baaders Sämtliche Werke, Band X, Leipzig, 1855, S. 91 – цит. по архимандрит Серафим. Франц фон Бадер – един римокатолически богослов и философ в търсеж на Православието и неговата съборност. – Годишник на Духовната академия, XIV (XL), 9, 1964–1965 г., с. 332.

¹⁷ ibidem, t. V, S. 397 – цит. по архим. Серафим, пос. студия, с. 334

¹⁸ ibidem, t. V, S. 377 – цит. по архим. Серафим, пос. студия, с. 333.

¹⁹ цит. по архим. Серафим, пос. студия, с. 319.

²⁰ срв. там, с. 336.

²¹ François Brune. Pour que l'homme soit Dieu. Paris, YMCA Press, s.a., p. 576.

²² цит. по Архимандритъ Амвросий. Святой Маркъ Ефесскій и Флорентійская унія. Нью-Йоркъ, 1963, с. 17.

²³ L. Petit. Patrologia Orientalis, t. 15, p. 6 – цит. по архим. Амвросий, пос. съч., с. 17.

²⁴ срв. Архим. Амвросий, пос. съч., с. 309.

²⁵ Георги Схоларий. Надгробное слово св. Марку, отд. 6 – цит. по архим. Амвросий, пос. съч., с. 314.

²⁶ S. Syropoulos. Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive concilii Florentini exactissima narratio. Hagae, 1660, sect. X, cap. 12 – цит. по архим. Амвросий, пос. съч., с. 309.

²⁷ цит. по Jean Besse. Souvenirs d'un prêtre romain devenu prêtre orthodoxe – Le Messenger orthodoxe, № 9–10, 1978.

Публикувано в сп. «Православно слово» № 2, 2001 г., с. 2–8.